

LEVÉLSZEKRÉNY

Éder Zoltán írja: 1. BENKŐ LORÁND a HB. *feze* szavának jelentéséről, a korábbi megoldásokat felülbírálvá, sokoldalú elemzéssel megállapította: „A HB. *halalnec e/ puculnec feze* egész szövegkörnyezete azt sugallja, hogy itt a ’halálnak és pokolnak áldozata, prédája, martaléka’-féle jelentéstartalomról lehet szó.” (Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegemlékei. Bp., 1980. 300, illetve 299—302). Talán nem érdektelen felidézni, hogy SÁNDOR ISTVÁN, csaknem kétszáz évvel ezelőtt, hasonló eredményre jutott: „Emlékeztem immár a FESZRŐL egygyhelyett, mely a’ *Latiatuc feleymben* jön elő imígy: *es levn halalnec es puculnec feze*. Mit tett légyen egygykor ez a’ Fe[z, sokat törtem a’ fejemet, ’s a’ Származatjait is egygyenként mind megvisgáltam, de megvalom, alig mehettem valamire. Végre tsak azt találtam, hogy alig ha annyit nem tett mint Préda, vagy Nyeresség. A’ *Latiatucban* is, a’ mint látszik, ugyan ez az értelme, mert az előhozott szavak ezt jelentik: és lön halálnak és pokolnak prédája.” (Sokféle. Tizedik darab. Bétsben, 1808. 64.)

2. Sajnálatosnak tartom, hogy a Pannon enciklopédiában (ismertetését D. MÁTAI MÁRIÁTÓL I. MNy. 1998: 213—7) ZSILINSZKY ÉVA a tudománytörténeti babonák lomtárából felidézte a „halzsiros atyafiság” elavult formuláját (a kérdés árnyalt elemzését I. DOMOKOS PÉTER, Szkitától Lapponiáig. Bp., 1990. 51 skk.), s ráadásul Révai Miklóst is a finnugor rokonságot tagadók táborába sorolta eképp: „A »halzsiros atyafiság« gondolatát azonban általános elutasítás fogadta. Még olyan kiváló elme, mint Révai Miklós is a magyar nyelv lealacsonyítását látta benne.” Ám Révai Sajnovics munkájáról és szerepéről így vélekedett:

„Sajnovics János, kit Bétsből Vardehuzba társúl vitt magával Hell Maximilián, a’ Lappok közt jártában, ugyanezen férfinak ösztönzésére, jeles munkát vállalt magára: hogy a’ mit a’ kül-

földiek erről a' megegyezesről, nyilván, és erősen állatva jelentettek, azt ő, Magyar létére annyival is világosabban megmutatná, és teljes bizonyossággal előadná, kiváltképen a' Lapp nyelvben, mellesleg pedig, a' Finn, és Eszt nyelvben is. Örök ditséretet érdemel fáradsága tsak azért is, hogy ebben első volt közülünk. De magában is nagy a' bötse munkájának az értelmeseknél." (Révai Miklós magyar nyelvi és irodalmi kézikönyve »A' Magyar Deáki Történet«. Kiadta Rubinyi Mózes. Bp., 1912. 43)

Ha valaki — nyelvészként — e kiadványt nem ismerné, akkor Zsirai Miklós monográfiájából kellett (volna) értesülnie az alábbiakról: „A GYARMATHITÓL REGHULYig terjedő időszak nagyon kevéssel vitte előbbre az összehasonlító finnugor nyelvtudomány ügyét, nálunk meg éppenséggel semmivel sem. RÉVAI MIKLÓS az egyetlen magyar, aki ebben a vonatkozásban is elűt kortársaitól: SAJNOVICS és GYARMATHI kétségbevonhatatlan megállapításai előtt meghajolva elfogadta a finnugor nyelvrokonság tanítását és finnugor megvilágításban igyekezett megmagyarázni hang- és alaktanunk számos jelenségét, mégpedig több esetben teljesen szabatosan." (ZSIRAI MIKLÓS, Finnugor rokonságunk. Bp., 1937. 506. Faksimile kiadásban Bp., 1994.)

Révaival kapcsolatban téves ZSILINSZKYnek az a megjegyzése is, hogy „nevéhez fűződik a Halotti Beszéd első kiadása". A Révai kéziratártól közölt reprodukció pedig nem „magyar Nyelvtankönyve", hanem A' magyar Szép Toll" című stilisztikai kézikönyvének címlapja.

Földi Éva írja: A Magyar Nyelv 1998/2. számában olvashattuk GÓSY MÁRIA recenzióját JACQUES DURAND és SIPTÁR PÉTER „Bevezetés a fonológiába" c. tankönyvéről (220—3), melyben a szerzőnek két olyan állítása szerepel, amely — enyhén szólva — nem felel meg a valóságnak: **1.** „a magyar felsőoktatásban alig néhány éve [kiemelés tőlem — F. É.] jelent meg a fonológia mint rendszeresen oktatott tantárgy..." (220). **2.** „a recenzens igen nagyra értékeli ezt a könyvet, amely óriási űrt tölt be — kitűnő színvonalon — a magyar felsőoktatás tankönyvei között. Minden tekintetben példamutató és mintaértékű. Csak sajnálnivaló, hogy a fonológiához legközelebb álló, több évszázados hagyományra visszatekintő tudomány, a fonetika mind ez ideig ilyen vagy hasonló színvonalú könyvet nem tudott felmutatni." [223 — kiemelés tőlem — F. É.]

Nos, **1.** „a fonológia mint rendszeresen oktatott tantárgy" nem „alig néhány", hanem 30 éve (persze lehet, hogy Gósy Máriának ez röpke időt jelent) van jelen a felsőoktatási szakképzésben — pl. az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, az általános és alkalmazott nyelvészet szakon — 2 szemeszteren át heti 2 órás előadás + 1 óra gyakorlat keretében (tehát heti 3 órában). 1968—1988 között Péter Mihály professzor oktatta a fonológiát, 1989-től pedig Bolla Kálmán professzor és jómagam tartjuk az órákat. (Igaz ugyan, hogy magyar és több más szakon a fonológia nem önálló tantárgy, de a fonetikaoktatás keretében fonológiai ismereteket is szereznek a hallgatók. Egyébként Siptár Péter 1988—1991 között „Autoszegmentális fonológia" és „Metrikus fonológia" címmel tartott szakkollégiumot a Fonetikai Tanszéken.)

2. „Csak sajnálnivaló", hogy a szakirodalmi tájékozódás során elkerülte Gósy Mária figyelmét az 1995-ben megjelent egyetemi tankönyv, a „Magyar fonetikai atlasz" (Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.), amelynek BOLLA KÁLMÁN a szerzője, nem is beszélve a Magyar Fonetikai Füzetek és az Egyetemi Fonetikai Füzetek c. kiadványsorozatban megjelent fonetikai munkákról vagy pl. a „Fejezetek a magyar leíró hangtanból" (Akadémiai Kiadó, Bp., 1982) c. tanulmánykötetről. Szinte hihetetlen, hogy hazai fonetikus ennyire ne ismerné a magyar fonetikai szakirodalmat! (Vagy mivel magyarázható a tények elferdítése, illetve elhallgatása?)

Már I. éves egyetemi hallgató korunkban megtanultuk, hogy a kutatómunka egyik feltétele a tények, a valóság, a tőlünk eltérő vélemények, nézetek tisztelete; ha valamit nem ismerünk, ne állítsunk valótlanságokat, ne alkossunk véleményt róla.

Juhász Dezső írja: Érdeklődéssel olvastam és élvezettel szerkesztettem jelen számunkban ZOLTÁN ANDRÁS tanulmányát a *szid* és *szégyen* szavunk eredetéről (54–9). A kérdéshez — reméljük — még más szlavistáknak, illetőleg magyar nyelvtörténészeknek is lesz hozzáfűznivalójuk, de már most leszögezhetjük: gondolatébresztő, filológiaiilag korrekt munkáról van szó, amely nem hallgatja el a felmerülő nehézségeket sem.

A *szid*-nak — ha valóban jövevényszó — az a fő problémája, hogy honosító képző nélkül épült be nyelvünkbe, holott a több száz szláv jövevényszó között csupán egy-két elfogadható példa van erre az adaptációs eljárásra. ZOLTÁN ANDRÁS az ellentmondást a következő érveléssel oldja fel: „Azt gondolom, hogy a jövevényigék honosítási módja elsősorban időrendi kérdés: egy ideig bármely nyelvből tőalakban vett át igéket a magyar, később ez a lehetőség megszűnt... A *szid* régiségéhez a magyarban kétség nem férhet ..., régisége mellett szól ... vegyes hangrendűsége is, tehát nincs akadálya annak, hogy szláv jövevényszavaink legrégebbi, IX. századi vagy esetleg még korábbi rétegébe soroljuk, ...” (59, az én kiemeléssel — J. D.). Érvelésének első részét el tudom fogadni, bár további bizonyítékok felsorakoztatását még jónak látnám. Záró gondolatával azonban nem tudok egyetérteni (l. a kiemelt részt). Először azt hittem, hogy a IX. század időmegjelölés sajtóhiba a kéziratban a X. század helyett, hiszen ezzel a honfoglalás előtti korba helyeznénk a nyelvi kölcsönzést; de az utolsó bekezdésből világosan kiderül, hogy nem elírásról van szó. A szerző valóban a honfoglalás előtti időkre gondol, mi több, az átvételt a Kárpát-medencében képzei el: „Az efféle lelki folyamatokkal kapcsolatos szavak (*szégyen*, *szid* és származékaik, ...) aligha lehetnek felszínes steppei érintkezés nyomai nyelvünkben, hanem tartós és elmélyült szláv—magyar kapcsolatokra utalnak a múltban, ezek helyszíne pedig csak a Kárpát-medence lehetett. Azt, hogy szláv—(német—, török—)magyar nyelvi kapcsolatok feltételei a Kárpát-medencében a IX. században, sőt annál korábban is megvoltak, MAKKAY JÁNOS ... ez irányba mutató okfejtése után VÉKONY GÁBOR ... legutóbb nyelvészeti érvekkel bizonyította.” (Uo., szintén az én kiemeléssel — J. D.)

MAKKAY JÁNOS és VÉKONY GÁBOR kitűnő régész kollégáink nyelvészeti kérdésekben is kialakították saját (és sajátos) véleményüket. De vajon mi az álláspontja ZOLTÁN ANDRÁSNAK a ketős honfoglalás elméletéről a szaknyelvész, a szlavista szemszögéből? Tanulmánya végén egyetlen sovány kis kérdőjelet sem találtam ezzel kapcsolatban, sőt a „nyelvészeti érvekkel is bizonyította” sommás végző mintegy eldöntött ügyként kezeli ezt a sok vitát kiváltó kérdést.

A Magyar Nyelv olvasóit bizonyára érdekelné ZOLTÁN ANDRÁS kifejtettebb, megokoltabb véleménye, s talán még más nyelvészeknek, történészeknek is lenne ehhez egy s más hozzátennivalója. (L. még KLIMA LÁSZLÓ recenziójának ide vágó részletét is, szintén jelen számunkban, a 89. lapon.)

Kontra Miklós írja: Az MTA Nyelvtudományi Intézetében folyó beszélt nyelvi kutatások során készített magnetofonos interjúk, valamint ezek ellenőrzött és kódolt átiratai 1998 áprilisáig csak a kutatásban részt vevő nyelvészek szűk köre számára voltak hozzáférhetőek. Április 2-án az Intézetben Kontra Miklós és Váradi Tamás bemutatták a Budapesti Szociolingvisztikai Interjúk (BUSZI interjúk) digitalizálásának első eredményét: egy teljes BUSZI interjú hanganyagát, átiratát és kódolt teszteredményeit tartalmazó CD-ROM-ot. A CD használata megkívánja a BUSZI elméleti és módszertani hátterének, valamint adatfeldolgozási módszereinek ismeretét. Ezek az ismeretek az eddigi legteljesebb formában a „Working Papers in Hungarian Sociolinguistics” 2., 3. és 4. füzetében található meg. E füzetek olvashatók az Interneten is, a <http://www.nytud.hu/buszi/> címen, miként a bemutatott első digitalizált interjú szövegének teljes transzkriptje is. A BUSZI-t (is) felhasználó beszélt nyelvi publikációk listája megtalálható „Az MTA Nyelvtudományi Intézete Élőnyelvi Osztályának válogatott bibliográfiája, 1987—1997”-ben, ami az Interneten is hozzáférhető a <http://www.nytud.hu/ril/socio/> címen. További információk Kontra Miklóstól kérhetők (1250 Budapest, Pf. 19; e-mail: kontra@nytud.hu).